

Dalolni a francia szerzetesek tanítványaitól tanulnak meg, kik hazafias dalok között hagyják el a tanintézetet. — Játszani való kedv meg az angol katonáktól ragad rájuk, kik a fegyvergyakorlatok után Kairó szabad terein naponkint nagy szenvedélyvel kergetik a lapdát.

Angol katona pedig bőven van Kairóban, így a gyermekek léptenyomon látják a fürge, lapdával mulatozó katonákat.

Még csak azt kell fölemlítenem, hogy az arab elemi iskolákba nem járnak leányok. Egyiptomban a nők vagy egyáltalában nem, vagy csak elvétve járnak iskolába. Kairóban az arab leányok számára csak itt-ott van iskola, ezek is nagyon kezdetlegesek. A vidéken pedig egyáltalán ismeretlen a leányiskola.

Azt mondják, hogy legtöbb helyen az izlam vallású leányokat még imádkozni sem tanítják meg. A ki pedig nem tud imádkozni, azt nem tartják embernek az arabok. Ez tehát eléggé jellemzi a szánalomra méltó arab nők sorsát Egyiptomban!

Elmondtam tehát, hogy mit láttam és tapasztaltam az arab elemi iskolákban! Valami tanulni és utánozni valókról nem irhattam és én mégis meg vagyok elégedve a tapasztaltokkal, mert ennyire sem számítottam.

Egyiptom elvégre is Afrikában van és lenyulik a forró égövi Nubiáig, az oroszlánok hazájáig.

Abban pedig, hogy ennek az országnak Alexandriától Kairóig, sőt egész Luxorig (a hajdani Thebéig), vagyis a földközi tengertől délre száz-husz mértföldig vannak olyan kisebb-nagyobb városai és községei, a hol irni és olvasni megtanulhatnak az emberek, egyedül áll Afrikának minden más országa fölött.

BEKSITS IGNÁCZ.

VEGYESEK.

— A tanulók osztályozása ügyében dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896 deczember 6-án 64,996. sz. a. a tanterületi főigazgatókhoz a következő fontos és mindnyájunk figyelmére méltó rendeletet intézte:

«Azt tapasztalom, hogy a középiskolai, különösen a gymnasiumi tanulók osztályozásában, az egyénileg megokolható kisebb eltérések mellett, több helyütt feltűnően egyenlőtlen mértéket alkalmaznak a tanárok: míg némelyek, eleve lemondva arról a reményről, hogy növendékeik értelmi képessége esetleg még kifejlődhetik, merev szigorúsággal zárják el előlük a tovább haladás útját, addig mások — nem ritkán ugyanazon intézet kebelében — szerfölött enyhe mérték alkalmazásával azokat is felsőbb osztályokba bocsátják, kik a tanítás czéját egyáltalán

nem érték el. Értésülesem szerint az utóbb említett baj a gyakoribb, miért is annakjelzése mellett, hogy a túlságos szigorúság alkalmazását is helytelennek tartom, ez alkalommal különösen az osztályozás indokolatlan enyhességének meggátlására hívom fel a főigazgatóság figyelmét. Az igazgatóknak lesz kötelessége hogy az illető osztályok tanulmányi állapotának gondos megfigyelése alapján az osztályozó értekezleteken kellő érvenyt szerezzenek a Középiskolai Rendtartás 41. §-ában számukra biztosított joguknak s a tanítás színvonalának és sikerének érdekében mindannyiszor emeljék fel szavukat, a mikor a mértéknek helytelen leszállításáról győződnek meg. Ez intelemem nem annyira a középiskola legalsó osztályaira szól, hol a gyermekek fejledező tehetségei a végleges ítélet hozatalát ritkábban engedik meg s a hol még lehet remény a javulásra, hanem különösen a középosztályokra, a hol a tanulók fejlettebb kora már biztosabb következtetést enged a felsőbb osztályokban való előmenetel fokára. A középiskolai tanfolyam e szakában (a III. és IV. osztályokban) már alig lehet kétség a felől, vajjon a tanuló értelmi fejlettsége elbirja-e majd a felsőbb osztályok tudományosabb irányú tanítását s nem válnék-e javára, ha a tudós pályákra előkészítő középiskola folytatása helyett oly foglalkozás felé tereltetnék, melyre később előhaladottabb koránál fogva már nem törekedhetik. Ezért a tanfolyamnak különösen ezen szakaszát tartom alkalmasnak arra, hogy a tanárkarok a tanulók tehetségeit a felsőbb osztályokban támasztandó igények szempontjából minden oldalról mérlegeljék s különösen a gymnasiumba nem való tanulókat kellő osztályozással ez iskolából eltávolítsák.

Hiszem, hogy e figyelmeztetésemet a szorosán vett pädagogiai szempontokon kívül a tanári testületek már csak azért is készségesen követni fogják, mert sajnosan tapasztalhatják ők is, hogy a középiskolák túlsufaltságát leginkább az a körülmény okozza, hogy ezen intézeteket, különösen a gymnasiumokat az úgynevezett tudós pályákra nem való ifjuság nagy számban keresi fel.»

Helyén valónak látjuk a magunk részéről néhány sor commentárral kíséрни e rendeletet, mely bizonyára sokféle magyarázatra ad alkalmat, és készséggel engedünk tért e következő hozzászólásnak.

... Többféle szempontból lehet tekinteni és megítélni ezt a rendeletet. *Pädagogiai* szempontból csak helyeselhetni, hogy a középiskolába való jó és szorgalmas tanulók érdekében a nem odavaló és a tanítás sikerét veszélyeztető hanyag és tehetségtelen elemeket el akarja onnan riasztani. E szempontból az is helyes, hogy a nagyobb szigorúság alkalmazását nem mindjárt a tanfolyam elején ajánlja, mikor az új iskola új pszichologiai folyamatokat hoz létre a gyermekben, melyek akadályozzák

rendes lelkiműködését s megnehezítik a gyermek alapos megismerését; nem is a középiskolai tanfolyam végére ajánlja a nagyobb szigorúságot, a mikor normális viszonyok között már nincs is helyén; hanem a tanfolyam közepére, mikor már a gyermek szellemi értéke alig lehet többé kétséges, és a mikor csakugyan szigorúan meg kell bírálni, ki képes a felsőbb osztályok tudományosabb disciplináinak elsajátítására, ki nem. Mert abban minden igazságos és tapasztalt tanár egyetért, hogy tehetéstelen, rossz tanulók kedvéért nem szabad elhanyagolnia a jobbakat. Pedig okvetetlen ez következik be, ha azokat, a kik nem felelnek meg kellőképp a méltányos követelményeknek, bármi okból feljebb eresztí. Bizonyára sokkal eredményesebb lenne középiskolai tanításunk, ha kellő szigorúsággal járnánk el az osztályozásban. És pedig: *minél szigorúbban osztályoznánk, annál eredményesebb.*

De álljunk meg ez arány felállításánál, mely a maga végtelenségében a mily igaz az elméletben, ép oly igazágtalan, sőt képtelen a gyakorlatban. A túlságos szigorúság ellen nem az oktatás sikere, hanem az államnak, a társadalomnak és a közművelődés általánosításának érdeke lép sorompóba. Utóvégre is az államnak szüksége van kellő számú tisztviselőre, a társadalomnak elegendő orvosra, jogászra, gazdára és más tanult emberre, a nemzeti közművelődésnek pedig minél nagyobb számú művelt osztályra. Ha túlságos szigorúsággal járunk el az osztályozásban — a mitől különben a rendelet is óv — akkor e fontos állami és közművelődési érdekeket sértjük. Ép ez okból nem is hiszszük, hogy a rendelet épen manapság valami nagyon *időszerű* volna. Nem hiszszük, hogy napjainkban aránylag nagyobb volna a *productio* a nyilvános és magán tisztviselői pályákon, mint ezelőtt; sem pedig, hogy most már a művelt társadalmi osztály a műveletlen munkás osztály rovására túlságosan megnőtt volna. Ha egyes tanárok nem alkalmazták kellő szigorú osztályozásukban, az igazgató tiszte őket erre figyelmeztetni; ha egyes igazgatók e kötelességüket nem teljesítették elég pontosan, arra valók a főigazgatók, hogy e mulasztásukra figyelmeztesse az illető igazgatókat; ha pedig egyes főigazgatók szemmel láthatólag elhanyagolják a vezetésük alatt álló intézeteknek ebben az irányban való ellenőrzését, akkor útasítsa a miniszterium a főigazgatókat az ellenőrzésnek ez irányban való kiterjesztésére. De hogy *általánosságban* adjon ki a miniszterium ilyen rendeletet, az, véleményünk szerint, mostanság fölösleges, és mert fölösleges, könnyen káros is lehet, a mennyiben talán épen ott fog nagyobb szigorúságot eredményezni, a hol arra semmi szükség nincs.

Még erősebb aggodalmaink vannak a rendelet helyessége ellen, annak *intentiója* szempontjából. A rendelet ugyanis a szigorú osztályozással a középiskolák *zsúfoltságát* akarja legalább részben megszüntetni. Valóban középiskolai oktatásunknak igen nagy baja egyes városokban

— leginkább a fővárosban — az osztályok zsúfoltsága. 60—70 fiúból álló osztályt lehetetlenség elég élénken foglalkoztatni, a nélkül pedig a tanulók érdeklődése meglazul, fegyelmetlenség lép a figyelem helyére, úgy hogy a tanárnak folytonosan figyelmeztetnie kell, nem pedig tanítani. Az igazi fegyelem helyébe a gépies, szigorú dressura lép, mely nem nevel, csak ijeszt; a tanítás sem lehet igazi foglalkoztatása az osztálynak, csak lecke-feladás meg kikérdezés. A szigorú osztályozás azonban aligha fog e bajokon segíteni, aligha fogja a népes osztályok zsúfoltságát megszüntetni. Mert melyek azok a középiskolába nem való elemek, a melyek az osztályok zsúfoltságát okozzák? Mindenekelőtt 10—12 éves iskolaköteles gyermekek — főleg az első és második osztályban — a kik tisztán azért jönnek a középiskolára, mert iskolába járni kötelesek, más iskola pedig számukra nincs. Ezen okból tanácsos a szigorúbb osztályozást már a második osztályban megkezdeni, nehogy az enyhe osztályozás ösztönzést adjon a nem középiskolába való iskolaköteles gyermekeknek tovább is ott maradni és szerencsét próbálni, a mint az gyakran meg is történik. Azután pedig olyan nem középiskolába való fiúk vannak még ott, a kiket szüleik iparos vagy kereskedői pályára szántak ugyan, de mégis azt akarják — egészen helyesen — hogy fiok tanuljon valamit, mert az iparos vagy kereskedő is csak úgy boldogulhat, ha okos és lehetőleg művelt emberré képezi ki magát. Minthogy azonban nincs kezök ügyében polgári vagy kereskedelmi iskola, hát adják fiokat a középiskolába. *A zsúfoltság legfőbb oka nálunk a polgári iskolák és középfokú szakiskolák hiánya*, nem pedig az osztályozás enyhesége. A közoktatási kormány és a társadalom ama nagy mulasztását, hogy nem állít fel kellő számú polgári és szakiskolát, nem lehet ilyenféle rendeletekkel kipótolni. Az iskolaköteles gyermekeket a középiskoláról elriasztani nem lehet, a tanulni vágyókat pedig nem szabad, a míg nincsenek alkalmas iskoláik. Nehéz kérdés az, hogy vajjon mi jobb: kevesebb számú, de műveltebb osztály-e, vagy nagyobb számú, de kevésbé művelt osztály. Magának a középiskolai oktatásnak érdekében föltétlenül jobb a kis számú osztály, mely az intensiv tanítást lehetővé teszi; de közművelődési szempontból meg helytelen kirekeszteni a művelődés közösségéből oda kívánczozó elemeket. Gondoljunk csak Franciaország és Anglia példájára, hol egyáltalán nincs is olyan osztályozás, mint nálunk, csak az egyetemi baccalaureatusi vizsgálat alkalmával derül ki, jól fölhasználta-e a tanuló középiskolai éveit vagy sem; addig minden akadály nélkül járhat középiskolába, akár odavaló, akár nem. Ott egyáltalán hallatlan gondolat volna valakit erőnek erejével megfosztani a művelődés lehetőségétől. Nem mondom, hogy kövessük ez eljárást, mely egészen másféle iskolázási rendszernek a folyománya, de mindenesetre intő példa lehet előttünk már maga egy ilyen rendszernek a lehetősége.

Mindent összevéve: az osztályozás szigorítása ügyében kiadott rendelet pædagogiai szempontból alig eshetik kifogás alá, de a maga általánosságában nem időszerű; magának a középiskolai oktatásnak az érdekében jó hatása lehet, de általános közművelődési szempontból csak akkor lehetne igazán üdvös eredménye, ha középiskoláink mellett kellő számú polgári és szakiskoláink volnának. Mostani közoktatási rendszerünk mellett általánosabb közművelődési szempontból a rendelet értéke nagyon is kétséges.

B. P.

E reflexiókat még a következő néhány észrevétellel egészítjük ki:

Csak örülni lehet, hogy a közoktatási kormány kiterjeszti gondját az osztályozás ügyére is, bár ezt a jelen alkalommal inkább állami, mint pædagogiai szempontból teszi, és kívánatos, hogy a tanügyi közvélemény is foglalkozzék e kérdéssel. Nem óhajtandó ugyan a tanárok ama discretionális jogának korlátozása, mely joggal annál igazságosabban fognak élni, minél függetlenebb — pædagogiai elveken alapuló — meggyőződésük szerint élhetnek vele; de a tanügyi kormány felügyeletét és a nyilvánosság kritikáját fölöslegesnek sem tartjuk az osztályozásra nézve. Szükséges ez bizonyos egyöntetűség és elvszerű eljárás szempontjából is, mert tényleg kiáltó ellentétek fordulnak elő az egyes intézetek eljárása közt s az osztályozás módja esetenként minden pæagogiával hadilábon áll. Egyáltalán czélszerű lenne, ha az osztályozás valódi feladatáról és alkalmazásáról egységesebb és elvszerűbb felfogás érvényülne.

Ez a rendelet csak egy szempontból foglalkozik az osztályozással, a mire bizonyos észleletek épen alkalmat adtak; nevezetesen a kellő szigorúságot sürgeti, főleg a III. és IV. osztályban. S helyesen utal arra, hogy a gymnasiumba nem való tanulók másfelé terelése leginkább itt van helyén s itt meg kell szűnnie a legalsóbb osztályokban esetleg tanúsított várakozó álláspontnak és elnézésnek. Valóban ez a kor és a középiskolai tanfolyam ezen szaka az, melyben már eldőlhet a továbbhaladás kérdése.

De a rendelet hatását illetőleg némi aggodalmunk van. Azt a czélt, hogy a tudós pályákra előkészítő középiskolába nem való tanulók idejekorán más pályákra tereltesse, a rendelet «kellő osztályozással», azaz szükség esetében buktatással kívánja elérni. Azt hisszük, van erre egy másik, az illető felekre nézve méltányosabb, és a nem határozottan rossz, hanem csak kétes előmenetelű tanulókkal szemben előbb megkísérlendő mód: a szülők barátságos felvilágosítása, hogy az osztály elvégzése után megfelelőbb pályára adják gyermeköket. Jól esett volna látnunk, ha a rendelet a kétes előmenetelű tanulókkal szemben ezt a módot is figyelmébe ajánlja az intézeteknek, már csak a család és iskola közt, a házi és nyilvános nevelés közt oly szükséges kapcsolat fejlesztése érde-

kében is. A szülők és a tanuló nagyobb hasznát látnák az ilyen jóakarató tanácsnak, mint a rideg buktatásnak, melylyel az iskola némely esetben épen elzárná a növendék előtt az útát ama pályákhoz, melyekre terelni akarná.

Egy másik aggodalmunk az, hogy bármily óvatos is a rendelet s bármennyire hibáztatja is a túlságos szigorúságot: viszonyaink közt mégis, már kibocsátásának általános formájánál fogva is, alkalmas arra, a mit bizonynyal nem célzott, hogy kelleténél fontosabbnak tüntesse fel az osztályozás műveletét s hogy növelje azt a ferde véleményt, mely a tanári hivatás és a bírói szerep összezavarásában áll és még most is jobban el van terjedve, mint kívánatos volna. Pædagogiai érdek mindenáron küzdenünk az ellen, hogy a tanár magát bírónak tekintse, a ki ítél és igazságot szolgáltat, ne pedig pædagogusnak, a ki nevel és tanít; küzdenünk az ellen, hogy a tanár és tanuló figyelme időszakról-időszakra, óráról-órára az érdemjegyek körül összpontosuljon a tanulmányok tárgyi érdeke helyett; küzdenünk a calculus-könyvek óráközi használata ellen, a calculusért tanulás ellen, és ama rendszer ellen, mely a tanulás ösztönévé nem a tárgy szeretetét, hanem a calculustól való félelmet teszi. Féltünk, hogy a rendelet akaratlanul is feltartóztatja, ha vissza nem veti e küzdelmet. Nem mondjuk, hogy az érdemjegyekre dolgozás szelleme mindenütt uralkodó, talán egy intézetben sem az, de egészen mentnek kevés intézet mondhatja magát ez öröklött bajtól, s az osztályozással való pædagogiai visszaélés helyenkint erősebben is nyilatkozik. Ilyen a halomra buktatás rendszere az első időszakokban, hogy aztán «jobban iparkodjanak» a tanulók később. Előfordulnak olyan pædagogiai képtelenségek, hogy p. o. egy gymnasium II-ik osztályának 54 tanulója közül karácsonykor 32 bukik. Ily esetekben valahol baj van, az bizonyos. Hogy az «anyag» volna ilyen rossz, az hihetetlen; ha tehát nincs kellő haladás, a tanításban kellene a hibát keresnünk; pedig esetleg nem is ez a baj, hanem csak a helytelen osztályozási politika, mely először kelleténél kevesebbre becsli a tanulók haladását s ezzel némelyeket talán nagyobb szorgalomra ijeszt, másokat azonban elcsüggeszt vagy elkésérsít, bennök a dacz hajlamát fejleszti ki, s eléri azt a cél, hogy a tanulók egy részét belékergetve az iskolai munka iránti indolentiába, csakugyan érdemessé teszi a bukásra. — Az ily eset ugyan inkább kivételes, mint általános, de nem épen ritka, s kérdés, vajjon az illető tanárok a rendeletnek azt a részét fogadják-e meg, a mely nekik szól, és eljárásukban nem fogják-e magukat a szigorúságra intő rendeletről megerősítve látni. Ezért is alkalmasint jobb lett volna esetenként intézkedni s a szigorúbb vagy enyhébb eljárásra való figyelmeztetést az illető címre intézni.

Az igazság érdekében s egyszersmind mintegy a rendelet commentálásakép hangsúlyozzuk, hogy a rendelet csak az (évvégi) osztályo-

zás *enyhesége* ellen szól, vagyis inkább a gymnasiumba nem való tanulóknak kellő időben megfelelőbb pályákra terelését veszi czélba; de nem hívja fel a tanárokat arra, hogy az osztályozást különös pädagogiai feladatképen cultiválják s vele mint egy jutalmazó és büntető eszközzel dolgozzanak. A rendelet így értelmezve, csak üdvös hatású lehet. Jelen sorainkkal csak azt kívántuk elősegíteni, hogy a rendeletet tényleg így értelmezzék, mert viszonyaink közt, bizonyos hagyományok nyomása alatt a magában véve helyes rendelet könnyen félreértést okozhat. Ettől eltekintve a rendeletet, mint a középiskola szellemi élete iránti beható érdeklődés jelét, örömmel üdvözöljük.

Különben a calculus-adás, az osztályozás kérdésének nyilvános megvitatását szükségesnek tartjuk s e tárgy fejtegetésére még visszatérünk.

— A reáliskolák latin érettségi vizsgálati joga ügyében a győri áll. főreáliskola kezdeményezésére a főreáliskolák memorandumot terjesztenek a közoktatásügyi miniszterium elé. Az eddigi gyakorlat, mely az 1883: XXX. t.-cz. 26. §-án alapúl, a latin nyelvet tanuló reáliskolai tanulókat érettségi bizonyítványuk kiegészítése, illetőleg a latin nyelvi érettségi vizsgálat letétele végett a gymnasiumok vizsgáló-bizottsága elé utasítja. A reáliskolák most felszólalnak ez intézkedés ellen s maguk számára követelik a latin érettségi vizsgálat jogát is. A győri memorandum fő érvei a következők: A reáliskolai latin nyelvi tanítás berendezése olyan teljes, hogy a törvény rendelkezésének fontartását immár semmi sem akadatolja. A négy éves tanfolyam vezetésére az állam minden reáliskolában okleveles, sőt sok helyen rendes tanárokat alkalmazott, a kik mind a tanításra, mind a vizsgálásra teljesen illetékesek, sőt adott esetekben illetékesebbek, mint némely (nem állami) gymnasiumoknak oklevelet sohasem nyert latinnyelv-tanárai. Épúgy illetékes a vizsgálásra a reáliskolai tanári collegium is, melynek legalább 50%-a mindenütt érti a latin nyelvet, sok tanár pedig szóban és írásban is bírja; különben is a reáliskolák fejlett tanulmányi színvonala e tárgyra nézve is biztosítékot nyújt. Az érettségi vizsgálatot a reáliskolákban is ugyanazok a főigazgatók, esetleg min. biztosok vezetik és ellenőrzik, mint a gymnasiumokban; ez a követelmények egyenlőségét biztosítja. A fennálló rendelkezés bizalmatlanságot fejez ki a reáliskolai tanár-testületek iránt, lealázó és káros a reáliskolákra nézve, rontja tekintélyüket a közönség szemében, ok nélkül eltereli tőlök mind, a szülőket, mind a tanulók bizalmát, a jelesebb tanulókat a gymnasiumba csábítja s a reáliskolát mintegy alárendeli és tanulóit kiszolgáltatja a gymnasiumoknak; épúgy sérti az illető tanulók érdekeit is, a kiket idegen bizottság elé állít s reájuk nézve kedvezőtlenebb helyzetet teremt, mint a minőben a gymnasiumok

vizsgáló növendékei vannak, a szülőket költséggel terheli, a tanulókat külön izgalmaknak teszi ki. Mindennek következménye aztán az, hogy az illető reáliskolai tanulók közül, bár a latin tanfolyamot átlag meglepő eredménnyel végzik, aránylag kevesen egészítik ki e tárgyból érettségi bizonyítványukat s ezt megsínyli a reáliskolai latin tanítás egész intézménye, mely máskülönben már kibontakozott a kezdet nehézségeiből.

Teljes értékük szerint méltányoljuk a memorandum érveit. Különösen fontosnak tartunk kettőt: azt, a mely a reáliskolák reputációját illeti, és azt, a mely a tanulók idegen bizottság elé állításáról szól. Azonban az ügy rendezését egyéb szempontok is irányozzák. Tudvalevő, hogy egy intézet sem tart érettségi vizsgálatot és nem ad érettségi bizonyítványt oly tárgyból, mely az ő tantervében csak mint rendkívüli tárgy foglal helyet. Ez mind elvileg helyes, mind tényleg igaz. Nem hiszszük, hogy maguk a reáliskolák rendes tantárgyuknak tekintenek a latin nyelvet. Annyira rendkívüli tárgy ez a reáliskolában, hogy nemcsak önkéntes vállalkozás tárgya a latin nyelvi tanfolyamban részvétel, hanem a tanári karnak joga van e kedvezményt meg is vonni a hanyagabb tanulóktól. Az e tanfolyam ügyében kiadott S296—1887. sz. vkm. rendelet szerint is a reáliskolai latin tanítás célja csupán az: «az oly reáliskolai tanulókat, kik a reáliskolai érettségi vizsgálaton felül tudomány-egyetemre jogosító latin nyelvi vizsgálatot kívánnak letenni, ebbeli tanulmányikban *elősegíteni*.» Ugyane rendelet eléggé utal a helyi tantervekre s nagyon hangsúlyozza a tanulók magánszorgalmát és olvasgatását, mint a latin cursus voltaképeni főmunkáját, melyet a reáliskola inkább csak támogatni és irányozni van hivatva. Nagyon természetes, hogy e conceptio nem akarta csorbítani a reáliskolák tekintélyét. E fel fogás szerint a reáliskola elvégezi tanulóival szemben a maga feladatát és kiállítja érettségi bizonyítványait, a mellett azonban módot nyújt önként vállalkozó tanulóinak arra is, hogy latin magántanulmányaikban segítséget nyerjenek és a siker reményével lépjenek a latin gradus osztogatóására hivatott középiskola vizsgáló-bizottsága elé. Miért keressen a reáliskola sérelmet olyan kérdésben, a melyben ő csak mintegy szíveségből működik közre s a mely az ő szervezetébe nem vág be mélyen? Ki van ez fejezve abban is, hogy rendszerint rendkívüli tanerő látja el a latin tanítást. — Egy másik szempontot sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A gymnasium mégis csak másképp van a latin philologiai tanításra berendezve, mint a reáliskola. A gymnasiumban több philologus tanár van; ezek egymás munkáját és hatását kiegészítik és az intézet philologiai tanításának intenzitását fokozzák, hagyományát megalapítják, őrzik és fejlesztik. Ezért ott az érettségi vizsgálat mértéke egyenletesebb és állandóbb lehet. De hol vannak e föltételek a reáliskolában?

Hol a reáliskolában egyáltalán a mérték, melylyel a latin philologiai érettséget megállapítsák? Hiába hivatkoznak itt a főigazgatóra, hiszen a tanár kérdez. — Egy harmadik szempont pedig az: hogyan adhasson egyik intézet négy évi, a másik intézet pedig nyolcz évi latin cursus után egyenlő értékű latin calculus-os érettségi bizonyítványt? főleg, mikor az előbbi intézet csak nagyon is mellékesen, rendkívüli tárgyként foglalkozik a latin nyelv tanításával.

A reáliskolák mozgalmának erősebb jogalapot ad az a szempont, hogy a reáliskolák nem látják eléggé rendezve ez ügyet, szorosabb összefüggésbe akarják hozni a latin tanítást a maguk szervezetével; nemcsak mintegy szívességből akarják teljesíteni a latin tanítást, hanem kötelességből is, és készek elvállalni érte a teljes felelősséget. Ha ily módon akarják rendeztetni a latin tanítást, vagyis a latin nyelvet rendes tárggyá akarják tenni, akkor meg lesznek azok a feltételek, melyek alapján az érettségi vizsgálat tartása természetesen az ő jogkörükbe vág s ezzel is egy lépés történik az egységes középiskola felé. Azt hisszük, hogy ez a törekvés mozgatja a reáliskolákat, noha a győri memorandum ezt nem fejezi ki. Pedig az egész mozgalomban ez a legörvendetesebb.*

— **A pannonhalmi Szent-Benedek rend 1895—96-ra szóló latin nyelvű Schematismusa** szerint a rendnek van egy főiskolája (a pannonhalmi theologiai, bölcsészeti és tanárképző intézet) 46 tanulóval, s 3 fő-, és 3 algymnasiuma 1712 tanulóval. A rendnek 164 fölszentelt tagja van. Ezek közt 7 theologiai, 9 philosophiai doctor, 78 okleveles tanár. Tanítással 86 rendtag foglalkozik, és pedig 1 az egyetemen, 5 a theologian, 11 a tanárképzőben, 69 a gymnasiumokban; ez utóbbiak közt okleveles rendes tanár 49, oklevél nélkül rendes tanár 8, vallástamból képesített tanár 1, helyettes tanár 11. Rendi növendék 47.

— **A magyar kegyes tanítórend 1895/96. évi névtárából** veszszük a következő adatokat: A rend személyzetének összes létszáma 372, ebből áldozópap 259 (köztük 9 aranymisés), diaconus 2, fogadalmat tett növendék 81, «újoncz-növendék» 30. A tanügy terén a rendnek 230 tagja működik; ezek közt egyetemi rk. tanár 2, a rend hittudományi és tanárképző intézeteiben 6, a rendi gymn. növendékek intézetében 5, a rendi újoncz-nevelőintézetben 4, a gymnasiumokban 216 (rendes 161, helyettes és próbaéves 55), az elemi népiskolákban 8. A rend vezetése alatt 24 gymnasiumban (15 fő-, 1 nagy-, 8 kis gymnasium) 7119, és 6 elemi népiskolában 1429 tanuló nyeri oktatását.

* E kérdés a tanterveknek munkában levő revíziója alkalmával kétségtelenül szóba fog jönni.

tanárainak fizetési viszonyai.*

korpótlékokkal emelkednek.

A felsőbb osztályokra lépesített és ez okból előkelőbb állásra hivatott tanárok összes számának felerésze, a teljes középiskolákban, fizetésén kívül még évi 900 márka pótlékot kap, mely a nyugdíjba is számít. A tanárok átlagos illetménye 3750 + lp. (=lakáspénz), a bíráké 4200 + lp. 2760 6000

Lp. nincs. A Poroszországban szereplő 900 márka pótlék u. a. föltételekkel itt is meg van 2600 5900

Lp. nincs. 900 márka, nyugdíjba is számító évi pótlékot kap 14 szolg. éve betöltésétől kezdve az oly «wissensch. Lehrer», a ki oklevele értelmében legalább két tudós tárgyból képesítve van a legfelső osztályban tanításra és helyét gyakorlatilag is megállja 2600 5900

Működési pótlék nincs. A «professor»-ok 420 m., az «Oberlehrer»-ek 216 m. lakáspénzt kapnak 2316 4920

Sem működési pótlék sem lp. nincs. Csak a nagyhercegi iskolákban 2000 5400

Lp. nincs. Az állami gymnasiumokban alkalmazott összes tanárok létszámának fele 900 m., nyugdíjba is beszámítandó fizetésszerű pótlékot kaphat 2400 5700

Lp. nincs 3000 6000

Lp. nincs 2500 6500

Azonkívül 620, 410, 330, 250, m. lp. az I., II., III., IV. lakbérosztályba tartozó helyeken. A tanárokat a hasonló képzettségi fokú tisztviselőkkel 1895 egyenlősítették 2620 5620

Lp. nincs. Az egyes fizetési osztályokban minden tanár elérheti a legmagasabb illetményt. A felsőbb fiz. osztályba előléptetés választás útján történik és nincs köve szolgálati időhöz 3200 9000

Azonkívül 450, 420, 330, 260 márka lp. fizetési és lakbér-osztály szerint. A valóságos Oberlehrer-ek csoportjába azok a czimzetes Oberlehrer-ek lépnek elő, kiknek oberlehreri oklevelük van, Oberlehrer-ekké kinevezettek, és szolgálatukban már betöltötték 6 évet 2550 5850

beleértve 180 m. lp.	{ A 26. szolg. évtől fogva csak 180 m. az ötödéves pótlék mindegyiknél. A «Gymnasial-Lehrer»-ek rangja és illetménye az, a mi az «Amtsrichter»-é, a «Gymnas. professor»-ok rangja és illetménye az, a mi a «Landgerichtsrat»-ok és «Oberamtsrichter»-eké	.....	2460	nincs korlátosva

javadalmazási helyre előlépéssel emelkednek.

A lakásbérpótlék 9, 7, 6%-a a fizetésnek, az I., II., III. osztályú helyek szerint	} 2230 5620
A legnagyobb illetményt 30 évi szolgálattal érik el	

Lp. nincs. Grimmában és Meissenben szabad lakás	} 2400 5600
A tanárok átlagos illetménye 4000 m.	
A bíráké " " 4800 "	

(6000 csak a konrektorok-nak)

Átlagos illetm. 3750 } Lp. nincs 2500 5000
" " 3565 }

A tseretat című czikkéből veszszük át ezt a táblázatot. Ily összeállítás szükségét a külföldi

— A «Néptanítók Lapja» vezetésében, tartalmában és formájában átalakulva kezdte meg az új esztendővel 29-ik évfolyamát. A lefolyt évfolyam utolsó számában a visszavonuló szerkesztő, Gyertyánffy István hosszabb cikkben vet visszapillantást 22 éves szerkesztői pályájára és a lap multjára s meleg hangon, melyet a híven teljesített kötelesség tudata s némi melancholia hat át, búcsúzik el megbízóitól, munkatársaitól és közönségétől. — A lap felelős szerkesztőjévé a miniszter Ujvári Béla reálskolai tanárt nevezte ki; segédszerkesztő Gööz József dr., a «Polgári Iskola» szerkesztője; a közoktatási minisztertől kinevezett munkatársak: György Aladár, Lakits Vendel és Péterfy Sándor. A lap az eddiginél valamivel kisebb negyedréthben s hetenkint nem kétszer, hanem eddig, hanem egyszer jelenik meg, de egy-egy szám nem fél-, hanem egész ívnyi terjedelmű. Tartalmi tekintetben a hivatalos jelleg az eddiginél inkább háttérbe szorult s előtérbe lépett. a lapnak irodalmi és aktuális jellege. Az eddig megjelent két szám elég változatosan van szerkesztve. A lap első fele részét oktatásügyi cikkek foglalják el, második felének egyik főrovata «Szünóra» címmel (nem tudtak találni jobb szót?) szépirodalmi és tárczaközleményeket tartalmaz; a többi rovatok: Hivatalos rész, Egyesületi élet, Lapszemle, Irodalom, Különfélék, A szerkesztő postája. — Az első számot Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszternek *A néptanítókhoz* intézett fenkölt sorai nyitják meg; e cikket mi is átvettük. Ezután a főmunkatársak cikkei következnek. Péterfy Sándor *Előre!* című cikkében a magyar tanítószágot erkölcsi és anyagi erejének további kifejtésére és gyarapítására lelkesíti. György Aladár *A népoktatásügy a kiállításon* címmel ír egy tájékozó közleményt, míg Lakits Vendel *A tanulók szellemi túlterheléséről* értekezik; végül van egy F. jegyű cikk: *Élelmiszerek az iskolában*. A «Szünóra» első szépirodalmi darabját nem kisebb író, mint Jókai Mór írta, ki *Az iskolamesterek a háborúban* címmel, a régi elemi iskolázás emlékeit is fölelevenítve, egy derék tanítójáról, az ő Varjú János nevű keresztapjáról mond el egy kedves anekdotát, mint tanította be a francia háborúk idejében a maga faluja népét a katonai mozdulatokra és fegyverfogásra s mint aratott e csapattal a dunántúli hadműveletekben dícséretet. A másik cikk egy időszerű politikai kérdésről tájékozó: Gopcsa László ír *Az örmény kérdésről*. A hírrovat azzal a nehéz feladattal küzd, hogy csak a legnevezetesebb újdonságokat közölje ugyan, de még se legyen unalmas ama tanítókra nézve sem, a kiknek módjukban van egyéb lapokból is tájékozódni. Elég sikerülten foglalja össze a kiállításról, a tanügyi kongresszusról, a közoktatási tanácsról, a venezuelai kérdésről stb. szóló tudósításokat. [Az «Érdekes leletek» cz. közlemény curiosum formában van adva, mint valamikor a Hasznos Multságok efféle naiv hírei.] A második szám cikkei: *Tanítóképzők és néptanítók* Szathmáry

Györgytől, azt a meleg családi viszonyt méltatja, mely némely tanító-képző intézetet volt növendékeivel állandóan összefűz). A tanító, mint a magyar kultúra és szabadságszeretet apostola, dr. Gööz Józseftől és egy hosszabb alkalmi emlékcikk Pestalozziról, a nagy nevelő pályájának ismertetésével, Sretvizzer Lajostól. A «Szünóra» szépirodalmi cikket Móra István írja, a tanítói karnak e nemrég feltűnt írói tehetsége, («A szegény nagy tanító») míg az aktuális ismertető cikket György Aladár írta Venezueláról. A «Különfélék» közt szó van a politikai «béke» eszméjéről, a transvaali kérdéstről stb. Lényegtelennek látszik, de efféle lapnál mégis lényeges e pár sor kifogásunk: Mind a két szám kövér betűkkel hirdeti, hogy lapunk ezen számához ennyi és ennyi melléklet van csatolva ilyen és ilyen terjedelemben; s ha megnézi az ember e «mellékleteket», melyekről a feltűnő jelzés után szintén szellemi tartalmat várna, azt látja, hogy azok bizony csak egyszerű hirdetések, például az egyetemi könyvsajtó hirdetései. Azt hisszük, efféle «pia fraus»-ra nincs szüksége a «N. L.»-nak. Azt se értjük, miért írja a címfejezet a január hónap nevét nagy «J»-vel. Ezek apró szépséghiányok, de kár volna nem segíteni rajtuk.

A két első számból itélve, a lap élénk és tartalmas lesz; választott irányának helyessége fölött majd a tapasztalat mond végleges ítéletet. A szerkesztőségben láthatólag megvan a fogékonyság arra, hogy a mutatók szükségletekhez alkalmazkodják s bizonynyal egyre jobban eltalálja azt a színvonalat és hangot, melyen a tanítótság egyeteméhez szólani lehet. Rokonszenves érdeklődéssel kísérjük a lap további pályafutását.

— Magyar tanulók az osztrák fő-, közép- és szakiskolákon. Ezen bennünket legközelebről érdeklő kérdést illetőleg bő felvilágosítással szolgál a k. k. statistische Zentralcommission kiadásában és dr. Probst Frigyes szerkesztésében megjelent e című kötet: «Statistik der Unterrichtsanstalten in der im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern für das Studienjahr 1891/92.» E tartalmas munkának részletes ismertetése jelent meg a «P. Ll.» szept. 19. számában, melyből kivonatossan közöljük a következő tanulságos adatokat: Az említett iskolaévben (téli időszak) az osztrák egyetemeknek 15,507 hallgatója közül 1.194 vagyis 7.7% volt magyarországi származású (köztük 222 horvát-szlavon). E számból a bécsi egyetemen tanult 887 (a megelőző évben 980), még pedig 54 theologus, 148 jogász, 621 orvosnövendék és 63 bölcsész; a gráci egyetemen 215, Innsbruckban 38, Prága német egyetemén 22, ugyanott a cseh egyetemen 16, s a t. A műegyetemeken a Magyarországból származottak 159-czel vannak képviselve, köztük 36 Horvát-Szlavonországból; még pedig Bécsben 127 (a megelőző évben 107), Grácban 21, Prágában 3 (német), illetőleg 2 (cseh) és Brünnben 2. — Említésre méltó, hogy az

meken főleg a jog- és államtudományi és az orvosi kart, a műegyetemen a mérnöki és gépészmérnöki szakosztályokat látogatták.

A szakiskolák mellőzésével áttérünk a középiskolákra, melyeknek kimutatásaiban az anyanyelv rovata tájékoztat. Az összes gymnasiumokban és reálgynasiumokban csak 162 (fogyás 1) magyar anyanyelvű tanuló volt, a mi 0·3%-nak felel meg, igen csekély hanyadrész. A reáliskolákba 80 (emelkedés 14) vagyis 0·4% magyar járt, a mi — gondolom — az ottani 7 évi folyam előnyeivel is összefüggésbe hozható.

A népiskolák köréből el nem hallgathatom azon igen érdekes adatot, hogy Ausztriában 3 nyilvános és 1 magán-népiskola áll fenn magyar tanítási nyelvvel; mindannyi természetesen Bukovinában. Midőn 1890-ben ott összeírták a tanköteleseket, 328 fiút és 233 leányt mutattak ki csupán magyar nyelvismerettel.

kf.

— **Nemzetközi iskolák.** Megengedem, hogy e kifejezést egynémely olvasó először hallja most s nyomban valami nem épen kedvező véleményt alkot magának a fogalomról, de azért nem kevésbé bizonyos, hogy ily fajta iskolák, mint a modern cultura természetes következményei már jó ideje léteznek, folyton szaporodnak és a tanférfiak figyelmére joggal tarthatnak számot. A napokban érdekes kimutatást olvastunk az *Olaszországban* fennálló német iskolákról. Ezek közül legrégibb a német községi iskola Nápolyban 180 tanulóval és 14 tanerővel, hol a fiúk és leányok külön vannak választva. Az utolsó tíz év alatt új német iskolák keletkeztek Velenczében, Rómában, Flórenczben, Messinában, Palermóban, most van alakulóban egy San-Remóban. Legtöbb német iskola van Nápolyban, hol a fentemlítettten kívül van még egy nemzetközi fiúiskola és egy nemzetközi leányintézet. Ilyent találni továbbá Bariban. Figyelmet érdemel, hogy a német nyelv elsajátításának szüksége Olaszországban növekvőben van; ugyanott találni számos német tanítónőt, sőt Nápolyban két német származású egyetemi tanárt. Mintegy kárpótlásul az olasz valdensiek, kiknek Flórenczben külön hittani iskolájuk van, nem egy tanulót ösztöndíjjal Németországba küldenek. A német orvosok száma is nő, de a német zene nem nagy kelendőségű.

kf.

— **A Magyar Nyelvőr** új szerkesztője, *Simonyi Zsigmond* (Budapest, New-York palota) szívesen küld a Nyelvőr újévi füzetéből mutatóványt mindenkinek, a ki erre nézve levelező lapon közli vele óhaját. A folyóirat tudományos jellege mellett az egész művelt magyar közönségnek lesz szánva. Feladata lesz a nyelv tisztaságának őrzése, a nyelv művelés (a magyar stílus erejének és szépségeinek föltárása), a nyelvtudomány eredményeinek népszerűsítése, tanácsadás előforduló nyelvi kérdésekben («kérdések és feleletek») és a magyar nyelv további tudományos vizsgálá-

lata. A szakszerű nyelvészeken kívül több jeles író és tudós ígérte meg közreműködését. A Nyelvőr ezentúl is 3 éves havi füzetekben fog megjelenni. Az előfizetés ára 5 frt, tanítóknak, tanulóknak, önképzőköröknek és szerkesztőségeknek 3 frt. Gyűjtőknek 3 előfizető után tiszteletpéldány jár.

— **Budapest székes főváros 1896. évi költségelőirányzata** ezúttal úgy a pénzügyi-bizottságban, mint a törvényhatósági közgyűlésben élénk vitát idézett elő. Azt, hogy tanügyünk rohamos fejlődésben van, hogy ennek daczára még sok a tenni való, egyhangulag constatálták azok a vezérférfiak, a kik fővárosunk culturájának emelése körül buzgólkodnak. Kétséget sem szenved, hogy az elismerésre méltán formálhat jogot a tanács, de különösen annak tanügyi előadója, *Rózsa-völgyi Gyula*, azért a jóakarató támogatásért, a melyet eddigelé a tanítói testületek fizetésének emelése körül tanúsított; azonban ez idő szerint iskolai viszonyaink, a rohamosan gyarapodó lakosság számarányának megfelelően, még sem fejlődnek, mert az azok gondozására fordítható összegek, óriási voltak daczára, nem elegendők. Valószínű, hogy illetékes köreink kénytelenek lesznek e kérdéssel behatóan foglalkozni s mihelyt az napirendre kerül, mi is sietni fogunk a megoldáshoz adalékot nyújtani.

A mostani állapotot, az elfogadott költségelőirányzat alapján, néhány főbb adattal véljük legjobban jellemezni.

A főváros által fentartott, illetőleg segélyezett iskolák összes évi fentartására, ide értve az 1896. évben teljesítendő iskolai építkezéseket, 4.303,850 frt van előirányozvan, a miből tanítói illetményekre 1.787,007 fordíttatik.

Az iskolák ez évi fentartására az összegek következőleg oszlnak meg, ú. m. : *a)* reáliskolákra 180.770 frt, *b)* felső kereskedelmi iskolákra 106,171 frt, *c)* polgári iskolákra 415,765 frt, *d)* felsőbb leányiskolákra 48,086 frt, *e)* iparraiziskolákra 64,600 frt, *f)* iparos-tanoncziskolákra 97,580 forint, *g)* keresk. tanoncziskolákra 59,850, *h)* elemi iskolákra 1,480,034 frt, *i)* kisedővókra 32,720 frt stb.

Tandíj czímén 264,585 frt van bevételképen előirányozva.

Iskolai építkezésekre 1897-re meg van szavazva 1.904,725 frt azzal, hogy 1898-tól 1904-ig elemi iskolák felépítésére 4.620,000 frt, óvodákra 840,000 frt fordítandó.

Tekintve azt, hogy a főváros a reál-, felső kereskedelmi- és felsőbb leányiskolák fentartására nincsen kötelezve, és így 335,027 frt kiadásra önkényt vállalkozott, a törvényen alapuló kötelezettségének eleget teendő, ez idő szerint mégis *négy millió forintot* meghaladó iskolai kiadást köteles fedezni. Bármily tekintélyesnek látszik is ez az összeg,

mégsem elegendő arra, hogy a mostanában észlelt főbb hiányokat (tantermek zsúfoltsága, váltakozó tanítás stb.) beszüntethessük s ezért legközelebb a kiadások emeléséről kell gondoskodnunk. Erre már utalt is dr. *Heltai* Ferencz, a mikor kiemelte, hogy Bécs sokkal többet áldoz, tanügyéért * s ha haladni kívánunk, ezt az áldozatot nekünk is meg kell hoznunk. Hiszszük és reméljük, hogy erre mielőbb meg lesz adva a lehetőség!

— **Rousseau Émile-jének *Füredi Ignác* tollából eredő magyar fordítása** most jelent meg második kiadásban. Az új kiadás a Franklin-Társulattól kibocsátott Tanítók Könyvtárának teszi legújabb kötetét. A fordító Rosseau rövid életrajzát is csatolta a munkához. Az igen szépen kiállított, 640 lapra terjedő könyv ára csak 3 forint.

— **A tanárok származásához.** Ezen vitás s nálunk is napirenden levő kérdést illetőleg *G. Perrot* akadémikus az *École normale* jubiléumi kötetében a többek közt ezt írja: «Ez iskola növendékei nagyobb részben azon családokból kerülnek ki, melyek a mindennapi munkából, nem ritkán kezük munkája után élnek. Ez tehát egy demokratikus intézmény. A középiskolai ösztöndíjak e helyeket hozzáférhetőkké teszik azon *szegény ifjak* részére, kikben tehetség és akarat van. S méltán, mert a demokracziának szüksége van egy oly válogatott csapatra (élite), mely abban az egyetlen elismert felsőbbbséget, a szellem felsőbbbségét képviselje. Rajtunk áll e kiválasztottakat összeszedni s őket jövődöbéli nagy hivatásukra előkészíteni». A *Revue des deux Mondes* által is reprodukált ezen érdekes nyilatkozat tán képes lesz megnyugtatni azokat, a kik bajnak vagy legalább is hátránynak panaszolják fel azt, hogy a mi tanárságunk zöme sem a pénz-arisztokracziából került ki.**

* Budapest bevételeiből iskolai célokra 14·11%-ot fordít, Bécs 22·40%-ot.

** Ezt épen alig panaszolta fel valaki. Azt is csak nyereségnek tartja mindenki, ha a tanári pályát a munkához szokott társadalmi osztályok gyermekei nagy számban keresik fel s ki nem látná szívesen e pályán azokat, kik tehetségök és akaratuk erejével fel tudtak emelkedni: a demokraczia élite-jét? Tényleg csak az ellen volt panasz, hogy e pályát a társadalom bizonyos — részben szintén munkája, pl. szellemi munkája után élő — rétegei meglehetősen kerülik, s ezzel e testület társadalmilag igen becses elemektől esik el és társadalmi összetételében egyoldalú marad; ennek aztán a tanárság meg az iskola némely káros következéseit érzi. Továbbá azt sem tekintik bebizonyítottnak, hogy a szegényebb osztályokból feltörekvő ifjaknak csupán az élite-je keresi föl e pályát. Erre nézve nálunk speciális tanulmányok volnának szükségesek s alig hisszük, hogy a francia akadémikus nyilatkozata a mi viszonyainkra egyszerűen alkalmazható lenne.